

JOAN PLANELLA I RODRÍGUEZ (BARCELONA, 1849 - 1910)

DE BARCELONA A ROMA: A LA RECERCA DE LA PERFECCIÓ ACADÈMICA¹

Joan Planella i Rodríguez va néixer a Barcelona el 2 de febrer del 1849, fill de Joaquim Planella i Parera i de Josefa Rodríguez i Canalda. Sembla que el seu futur com a pintor estava predestinat, ja que pertanyia a una destacada nissaga d'artistes catalans, els Planella; de fet, el seu pare era catedràtic de l'Escuela de Bellas Artes de Barcelona. No ha d'estranyar, per tant, que amb tan sols nou anys comencés la seva formació en aquest centre, on fins 1870 va seguir assistint a les classes d'entre d'altres professors, Ramon Martí i Alsina, Josep Arrau, Claudio Lorenzale, Lluís Rigalt, Joan Vicens i Miquel Fluixench. El resultat de les seves bones qualificacions fou la menció honorífica que aconseguí el 1866, en les matèries de Dibuix del Natural, i Colorit i Composició, recompensada en forma de medalla de plata².

El 1870, últim any dels seus estudis, participà per primera vegada en una mostra, organitzada per la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes a Barcelona, on presentà un parell de pintures, *Un asistente en la cocina* i *Un viejo en pasatiempo*³. Aquest fou l'inici de la seva carrera com a expositor, en la qual insistí al llarg de tota la seva vida. En els anys

¹ Agraïm la col·laboració de Victoria Durà, de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona. Sense la seva inestimable ajuda, no hauríem pogut perfilar aquest apartat pel que fa als primers anys de formació a Llotja, així com a la seva estada a Roma gràcies a la Pensió Fortuny. Tota aquesta informació inèdita es troba a l'arxiu de l'entitat. Així mateix, agrair-li la data de naixement –enfront de la tradicionalment mantinguda 1850–, car s'ha consultat la partida de baptisme.

² CRUSAFONT i SABATER, Miquel, *Les medalles commemoratives dels Països Catalans i de la Corona Catalano-Aragonesa (s. XV-XX)*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics-Institut d'Estudis Catalans, 2006, p. 410, núm. 607e.

³ *Catálogo de la Exposición de Objetos de Arte celebrada en el edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona, mayo de 1870*, Barcelona, Establecimiento tipográfico de Narciso Ramirez y Comp., 1870, p. 14.

immediatament successius, tornem a trobar-lo en els certamens posteriors d'aquesta societat. Així, el 1871 va mostrar un total de quatre quadres, *La mujer doméstica*, "*L'hivern de la vida*", *El día de San Baldomero* i "*L'vingut de Roma*"⁴; aquest mateix any trobem també obra seva a la "Exposición de Agricultura, Industria y Bellas Artes", que tingué lloc a la Universitat de Barcelona i on va repetir amb dos dels anteriors títols (*La mujer doméstica* i *Lo vingut de Roma*), als quals va afegir *El mag*, una còpia de Rembrandt⁵. El 1872, exhibí en l'anterior societat *Aspiraciones opuestas*, *La siesta del obrero* i *El pensionado*⁶; el 1873, *¡¡Ay ton pare!!*⁷; i el 1874, "*En temps de brema*"⁸.

No satisfet amb exposar només a Barcelona, sembla que aleshores començà a fer-ho també a Madrid. Tenim notícies que el 1871 exhibí *El día de San Baldomero* en la seva primera participació en una Exposición Nacional de Bellas Artes⁹; mentre que el 1874 ho va fer amb una pintura sobre fusta, "*asunto de la feria del arrabal de Barcelona, estudio de la pintura de trapos y telas hecho con asombrosa verdad*"¹⁰.

⁴ *Catálogo de la Exposición de Objetos de Arte, celebrada en el Edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Mayo de 1871*, Barcelona, Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y Comp., 1871, pp. 11-12.

⁵ *Catálogo general de los objetos que figuran en la exposición de Agricultura, Industria y Bellas Artes, inaugurada el 24 de setiembre de 1871 por S. M. el Rey D. Amadeo I, en el local de la Nueva universidad de Barcelona*, Barcelona, Narciso Ramírez, 1871, p. 13. És probable que l'original de Rembrandt triat per Planella fos el gravat titulat *El doctor Faust*, fet per l'holandès cap al 1652; aquesta obra va gaudir d'un gran reconeixement i admiració per part dels artistes i amateurs al segle XIX (vid. McQUEEN, Alison, *The rise of the cult of Rembrandt: Reinventing an Old Master in Nineteenth-Century France*, Àmsterdam, Amsterdam University Press, 2003, p. 250). Agraïm la informació al respecte d'Enric Carranco.

⁶ *Catálogo de la exposición de objetos de arte celebrada en el Edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Septiembre y Octubre de 1872*, Barcelona, Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y Comp., 1872, pp. 13-14.

⁷ *Catálogo de la Exposición de Objetos de Arte celebrada en el Edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Diciembre 1873*, Barcelona, Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y Comp., 1873, p. 16.

⁸ *Catálogo de la exposición de objetos de arte celebrada en el Edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Octubre de 1874*, Barcelona, Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y Comp., 1874, p. 18.

⁹ X, "Exposición Artística", *La Ilustración española y americana*, Any XV, Núm. XXXIV, Madrid, 5 desembre 1871, p. 592 (repr.), 594. Com acabem de veure, aquest quadre fou exposat aquell mateix any a Barcelona.

¹⁰ L'única informació que, de moment, hem trobat sobre aquest quadre és la que ens proporciona UN LUNÁTICO, "Madrid", *El Imparcial*, Any VIII, Núm. 2.563, Madrid, 6 juliol 1874, p. 4: no s'especifica quin tipus d'exposició era, ni qui l'organitzava ni on tingué lloc. Sembla que, anys més tard, aquesta mateixa peça la presentà a Barcelona el 1900, segons s'explica per primer cop a l'*Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana. Tomo XLV*, Barcelona, Espasa, 1921, p. 320 (i que s'ha repetit a posteriori). De fet, GONZÁLEZ, Carlos – MARTÍ, Montserrat, *Pintores españoles en Roma (1850-1900)*, Barcelona, Tusquets, 1987, p. 270, són una d'aquestes fonts que mantenen aquesta informació; i fins i tot afegeixen que va ser venuda a Viena, després d'exposar-s'hi i ser guardonada amb menció honorífica. Després d'haver consultat exhaustivament FONTBONA, Francesc (dir.), *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya (fins a l'any 1938)*, Barcelona,

Aquesta sèrie d'exposicions es va interrompre l'any següent. El 9 de febrer del 1875 presentà una instància per participar a les oposicions a la Pensió Fortuny, una beca recentment creada per Fernando Puig i Gibert. Industrial de la branca tèxtil -el seu gendre Camil Fabra regentaria posteriorment la seva fàbrica, tot convertint-la en la famosa Fabra & Coats¹¹-, fou igualment polític i col·leccionista d'art que, commogut per la mort de l'artista reusenc a Roma, es veié en l'obligació de fer de mecenes i millorar la formació de prometedors artistes a la capital italiana, a major glòria de l'art català. Aquesta pensió tindria una durada de dos anys, amb 3.000 pessetes anuals. Així doncs, Planella es presentà a les proves, juntament amb altres companys entre els quals destacaven Josep Maria Tamburini, Leopoldo Roca i Furnó o Miquel Carbonell i Selva. Sembla que l'exercici final que es va encomanar fou el d'escometre en una composició el tema d'*El sacrifici d'Abraham*. Planella en resultà vencedor, i aquest mateix any es traslladà a Roma.

Allà va coincidir amb Antoni Fabrés, qui estava pensionat -però per la Diputació de Barcelona-, així com altres companys, com ara Arcadi Mas i Fondevila¹². Durant la seva estada, els seus progressos foren supervisats pel pintor José Casado del Alisal, director aleshores de l'Academia Española de Bellas Artes a Roma. El desig d'aprofundir en l'art clàssic italià el va moure a sol·licitar un permís per recórrer, durant l'estiu del 1876, la resta d'Itàlia, i així poder conèixer altres monuments i obres d'art, museus i centres d'art. Concedit el permís per Llotja, sembla que de la seva estada a Venècia li va colpir la pintura que Giambattista Tiepolo havia executat per la volta de l'Església dels Descalços i que representava la *Traslació de la casa de Loreto* (destruïda el 1915, a causa d'uns bombardejos durant la Primera Guerra Mundial). Com a obligació de primer any de pensionat, Planella havia de remetre a Llotja una còpia de l'obra d'un pintor important, i va creure-hi haver trobat el motiu del seu exercici com a estudiant. Considerà que, a banda que li agradés a ell, podia ser també del gust dels seus professors, car era una obra ambiciosa, difícil i de grans mides i, per tant, podia causar bona impressió. Un cop enllestida, el 4 de gener del 1877 s'envià de Roma a Barcelona. Efectivament, Planella no s'equivocà perquè agradà, i de fet, la primera intenció fou la de comprar-la per al museu, el que no es pogué portar a terme per falta de liquiditat de la

Institut d'Estudis Catalans, 2002, no ens consta de moment cap exposició amb aquests trets a Barcelona i l'any 1900.

¹¹ Aquesta informació biogràfica sobre Fernando Puig s'ha extret de: FONTBONA, Francesc, "Los clientes de la pintura realista", *Realismo(s). La huella de Courbet*, Barcelona, MNAC, 2011, pp. 113-123, p. 117.

¹² GONZÁLEZ, Carlos – MARTÍ, Montserrat, *op. cit.*, p. 270: defensen que el viatge a Roma l'any 1875 el va fer en companyia de Mas i Fondevila.

institució. Tanmateix, avui dia s'hi troba, gràcies al llegat que el 1927 dugué a terme el pintor decorador Enric Monserdà, company de promoció de Planella¹³.

El 1877 acabà remetent més obres des de Roma, com un parell d'acadèmies al carbonet, exercicis de pensionat que van ingressar en els fons del museu de Llotja; així com una reproducció en aquarel·la del sostre de Venècia i el dibuix a llapis *Un campesino romano*, per a l'exposició tómbola que tingué lloc a la Sala Parés, amb l'objectiu de recaptar fons per a la vídua i orfes del malaguanyat dibuixant Tomàs Padró, mort sobtadament aquell any¹⁴.

D'altra banda, a la "Manifestación de productos catalanes de ciencias, letras y bellas artes, agricultura e industria", que se celebrà a la Universitat de Barcelona a partir del 4 de març d'aquell mateix any, cal recordar que presentà el seu oli "*Pobre aucellet*". Al catàleg figura que era propietat de Fernando Puig¹⁵, pel que podríem pensar que fos l'exercici del seu segon any de pensionat a Roma i adquirit en conseqüència pel seu protector¹⁶.

Al seu retorn d'Itàlia, l'objectiu següent de Planella sembla que fou el de assentar-se de manera estable i laboralment a la seva ciutat nadiua. La mort del seu pare el 9 desembre del 1875 -és a dir, poc després de la seva marxa com a pensionat-, va permetre que el substituís en tornar a l'Escuela de Bellas Artes, de la que n'havia estat catedràtic. Tanmateix, a la recerca d'alguna cosa més, i conscient que a hores d'ara, amb un currículum brillant a nivell acadèmic, amb mencions honorífiques durant els seus anys d'estudiant, amb una beca a Roma i amb la seva experiència en el món de la docència; així com la seva participació en exposicions, i amb la nissaga familiar dels Planella de rerefons; considerà que tenia possibilitats perquè se li adjudiqués la plaça d'ajudant interí a l'Escola de Dibuix de Districte, l'any 1880. La comissió, composta per Rigalt, Rogent, Miquel i Badia, Manjarrés o Vicens, entre d'altres, no el trià, però.

¹³ *Catàleg del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. I-Pintura*, Barcelona, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, 1999, pp. 248-249.

¹⁴ La primera vegada que es dona aquesta informació és a: OSSORIO Y BERNARD, Manuel, *Galería biográfica de artistas españoles del siglo XIX*, Madrid, Giner, 1975 (1883-1884), p. 543.

¹⁵ *Catálogo general de los objetos que figuran en la Manifestación de productos catalanes de ciencias, letras y bellas artes, agricultura e industria inaugurada en 4 de Marzo de 1877 por S.M. el Rey D. Alfonso XII, é improvisada en su obsequio en el edificio de la Universidad de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de Salvador Manero, 1877, p. 33.

¹⁶ El seu gendre Camil Fabra, que fou nomenat marquès d'Allella, fou igualment un altre destacat col·leccionista: així doncs, a la seva col·lecció hi havia dos quadres de Planella, que donà amb la resta al MNAC. *Vid. Catàleg de pintura segles XIX i XX: Fons del Museu d'Art Modern. Vol 2: M-Z*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1987, p. 814: exactament, són els intitulats *Escena camperola* i *Home vell al balcó*.

LA VIDA COM A EXPOSICIÓ CONTÍNUA

Després de la carrera ascendent que fins llavors havia tingut, sembla que Planella intentà passar pàgina d'aquest primer fracàs i es va replantejar objectius vitals. És per això que advertim una activitat frenètica amb la seva participació en nombrosos certàmens. Tanmateix, és cert que entre el final dels seus estudis a Llotja i la seva estada a Roma, el nostre pintor ja n'havia demostrat continuïtat, si bé ara sembla que es multiplicà i fins i tot amb ínfules internacionals.

El 1881 tornà a enviar un oli per a una altra exposició tómbola, en aquest cas en honor al Sr Robert¹⁷; encara que sens dubte la participació més destacada d'aquest any fou la relacionada amb dos importants olis, *La verema* i *Camino de Montserrat*, primer mostrats en l'Ateneu barcelonès i posteriorment en l'Exposición Nacional de Bellas Artes de Madrid¹⁸. De fet, la primera fou força elogiada per la premsa especialitzada i fou adquirida per l'estat, engrossint així els fons del Museu del Prado:

*“Entre las producciones pictóricas no'n coneixiam cap que retratés lo moment tant celebrat, fins que'l nostre paysá Sr. Planella exposá un quadro de grans dimensions titolat La Brema, del qual no'ns ocuparem, porque á la séva aparició tota la prensa l'apreciá degudament, y sols dirém que havent concorregut lo Sr. Planella y Rodriguez ab aquesta obra á la Exposició Nacional del any 1881, tingué molt falaguera acullida de la premsa madrilenya y meresqué del Jurat que'l designés pera un dels premis extraordinaris y que l'Estat l'adquirís pera colocarlo en lo Museo Nacional de Pintura, tesor de nostras majors glorias y riquezas artísticas”*¹⁹.

L'èxit aconseguit per aquests quadres provocà que el seu nom comencés a ser cada vegada més conegut. Potser per això formà part del nodrit grup de pintors als quals se'ls va

¹⁷ “Crónica general”, *La Publicidad*, Any IV, Num. 1.287, Barcelona, 3 setembre 1881, [p. 2].

¹⁸ OSSORIO Y BERNARD, Manuel, *op. cit.*, p. 543: és la primera font que ens parla d'aquesta doble participació. De fet, no s'ha pogut verificar si bé en alguns llocs s'assenyala que va rebre per elles la medalla de tercera classe. *Vid. Enciclopedia Universal...*, *op. cit.*, p. 320: és el primer lloc on es parla de tot això, tot i que als llibres dedicats a las Exposiciones Nacionales de Bellas Artes, en la relació detallada de tots els guardonats, no hi apareixen esmentats (*vid. PANTORBA, Bernardino de, Historia y crítica de las Exposiciones Nacionales de Bellas Artes celebradas en España*, Madrid, Jesús Ramón García-Rama, 1980 (1948); y *Exposiciones Nacionales del Siglo XIX. Premios de Pintura*, Madrid, Ayuntamiento de Madrid-Concejalía de Cultura-Centro Cultural del Conde Duque, 1988).

¹⁹ AGUILAR, J., “La cullidora”, *La Ilustració catalana*, Any III, Núm. 71, Barcelona, 30 setembre 1882, pp. 276 (repr. parcialment), 283.

encomanar, cap al 1882, la decoració del paranimf del flamant edifici de la Universitat de Barcelona, obra d'Elies Rogent. La seva intervenció, però, s'hi limità a l'execució d'un parell de retrats, que conformaven el fris de medallons d'espanyols il·lustres que recorria la paret d'aquest espai: en concret, dels bustos del Pare Flórez i de José de Mendoza²⁰.

Enfront dels modestos resultats d'aquesta comanda, entre el gener i el febrer del 1882 es van poder contemplar a la Sala Parés tres quadres de Planella: una *Marina*, *Un lancero de Borbón*, encara que el que més va enlluernar fou el *Retrat del general Prendergast a cavall seguit del seu estat major*, que segons els comentaris de la premsa de l'època, es tractava d'una obra realment ambiciosa, però a més a més, aconseguida en la seva transcripció fidel del personatge²¹. De fet, durant aquests anys Planella executà més retrats, segurament sol·licitat pel verisme que sabia imprimir als seus models. És el cas del retrat masculí del 1878, conservat al Museu Municipal de Nàutica del Masnou²²; el de Manuel Milà i Fontanals, encarregat per l'Ateneu Barcelonès el 1885²³; o el del matrimoni Galceran, també d'aquest últim any i actualment en els fons del MNAC²⁴.

Tanmateix, l'obra més important del 1882, i de fet, de tota la seva carrera, fou la primera versió de la seva famosa *La nena obrera* que, no obstant això, no donà a conèixer fins a dos anys més tard ... (*vid.* comentari específic sobre aquesta pintura).

Això ens porta al 1884. Durant aquest any participà en les dues primeres exposicions que la Sala Parés va celebrar com a galeria d'art. En la primera, que va tenir lloc al gener²⁵, presentà, a la secció de aquarel·les i dibuixos, un *Tipo de montaña alta* i *S. Clemente de*

²⁰ ALCOLEA, Santiago, *Pinturas de la Universidad de Barcelona. Catálogo*, Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona, 1980, pp. 41-45: es tracta d'una sèrie de 45 olis ovalats sobre tela, de 55 cms., la major part pintats per Josep Mirabent.

²¹ Aquestes referències ens son donades per: BARADO, F., "Bellas Arts", *La Il·lustració Catalana*, Any III, Núm. 56, Barcelona, 1 febrer 1882, p. 47; i M. M. M., "Bellas Arts", *L'Avens*, 1a època, Any I, Núm. 4, Barcelona, 15 febrer 1882, p. 28: a la primera, es parla exactament de "lo tipo d'un llancero", pel que deduïm que es tracta de la seva obra *Un lancero de Borbón*. Pel que fa a l'autor del segon text, Mireia Freixa ens diu que sota aquelles inicials s'amaga la personalitat com a crític de Santiago Rusiñol, quan n'exercia com a tal a *L'Avens* (*vid.* FREIXA, Mireia, "Pensament estètic, gust i consum de les arts", GRAU, Ramon (coord.), *Dilemes de la fi de segle, 1874-1901*, Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona-Institut de Cultura-Ajuntament de Barcelona (Quaderns d'Història, 16), 2010, p. 184).

²² Es pot veure a la pàgina web dels "Museus en línia": http://museusenlinia.gencat.cat/index_es.php. Consultada el 06/01/2013.

²³ FONTBONA, Francesc (coord.), *Testimonis artístics. Ateneu barcelonès*, Barcelona, RBA, 2010, 42-43 (repr.).

²⁴ *Catàleg de pintura...*, *op. cit.*, p. 813.

²⁵ *Galería Parés. Primera exposición de Bellas Artes inaugurada en enero de 1884 por SS. AA. RR. D. Adalberto de Baviera y Dª María de la Paz. Catálogo*, Barcelona, Imprenta de Luis Tasso, 1884, p. 29.

Llobregat²⁶; mentre que en la segona, al desembre, un oli titulat *Coqueteria*²⁷. Tanmateix, i malgrat que a diferència de les anteriors no es conserva cap catàleg, sabem que a començaments d'abril s'hi exposà *La nena obrera*, tal com ens ho diu la premsa²⁸. Poc després, el llenç s'exhibí a l'Exposició Nacional de Bellas Artes de Madrid d'aquell any, on causà furor i aconseguí una medalla de tercera classe²⁹. Durant la seva estada madrilenya, fou acompanyada d'un altre quadre conegut, *Lancero de Borbón*³⁰.

Precisament, aquestes dues obres van tornar a presentar-se l'any següent a Barcelona, en la important "Primera exposició de acuarelas, dibujos y pinturas al óleo y escultura", que organitzà el Centro de Acuarelistas de Barcelona al Museu Martorell. No obstant això, si *Un lancero de Borbón* era el mateix quadre que es va poder veure a Madrid, en canvi el de *La nena obrera* resultava una segona versió, feta per l'artista segurament com a conseqüència de l'èxit. Igualment presentà una altra pintura, intitulada *En el mercado*³¹. Efectivament, el triomf pel quadre de la nena fou tal que inicià un periple, no només nacional, sinó fins i tot a l'estranger, que li va permetre donar a conèixer a més altres creacions seves menys conegudes.

Planella va revalidar el reconeixement nacional en la següent Exposició de Bellas Artes de Madrid, el 1887, on fou guardonat amb una medalla de plata, però per un quadre històric, *Los comuneros de Castilla salen de Valladolid al mando de Juan de Padilla y del obispo de Zamora*³². Tot i que el premi era de categoria superior al del certamen anterior³³, sembla que la tela, de mides colossals, no va acabar d'agradar a tothom. Així, el crític Fernanflor, des de les pàgines de *La Ilustración española y americana*, es planyia que Planella hagués abandonat la seva vena més realista, per endinsar-se amb pretensions megalòmanes en

²⁶ GONZÁLEZ, Carlos – MARTÍ, Montserrat, *op. cit.*, p. 270: expliquen que Planella participà en una exposició a Munic el 1894, amb una obra intitulada *La iglesia de San Clemente en San Baudilio de Llobregat*. Si fos així, potser podria tractar-se de la mateixa pintura, per les similituts descriptives del títol.

²⁷ *Galería Parés. Segunda exposición de Bellas Artes inaugurada en diciembre de 1884. Catálogo Ilustrado. 1885 Año Primero de Publicación*, Barcelona, Luis Tasso Serra, 1884, p. 28: a més, surt reproduïda.

²⁸ "Crónica general", *La Publicidad*, Any VII, Núm. 2.199, Barcelona, 10 abril 1884, [pp. 2-3].

²⁹ Aquest guardó surt citat a tot arreu. Podem recordar-ne les monografies abans esmentades sobre les Exposiciones Nacionales: PANTORBA, Bernardino de, *op. cit.*, p. 121; i *Exposiciones Nacionales...*, *op. cit.*, p. 283.

³⁰ *Catálogo de la Exposición Nacional de Bellas Artes de 1884*, Madrid, Imprenta y Fundación de Manuel Tello, 1884, p. 114.

³¹ *Año 1885 Catálogo General Ilustrado de la Primera exposición de acuarelas, dibujos y pinturas al óleo y escultura celebrada por el Centro de Acuarelistas de Barcelona en el Museo Martorell*, Barcelona, Montaner y Simón, 1885, p. 97: gràcies a les il·lustracions que acompanyen el catàleg, s'ha pogut confirmar aquesta dada.

³² *Catálogo de la Exposición Nacional de Bellas Artes de 1887*, Madrid, Est. tip. de El Correo, 1887, p. 156.

³³ Aquesta medalla està també força esmentada. Recordem un cop més les monografies abans citades sobre les Exposiciones Nacionales: PANTORBA, Bernardino de, *op. cit.*, p. 129; i *Exposiciones Nacionales...*, *op. cit.*, p. 284.

el terreny de la matxacada pintura d'història, que pocs anys després començaria a entrar en declivi, fins i tot dins de l'art espanyol:

“[Planella] *Dejó la vida moderna y los problemas sociales y sentimentales* [en relación a *La niña obrera*] para entrarse en el terreno de la historia con pretensiones de pintor descomunal. Imaginó la salida de los Comuneros de Valladolid, dándoles siete metros y medio para que saliesen á sus anchas. Nadie presumirá saber el destino aciago de los Comuneros por la expresión de sus rostros; el cuadro no tiene otra intención que la pintura de un grupo de guerreros á caballo. Parece un tapiz, ni más ni menos. Aunque estimable, porque revela un hábil ejecutante, especialmente en algunos trazos de caballo, es difícil llenar con menos sentimiento un cuadro de historia. El terreno parece de corcho; el cielo es pesado; aquellos guerreros no tienen aire que respirar. Se distinguen por su afectación, mas no por la dignidad de sus actitudes. [...]. *La Niña obrera de la Exposición pasada valía más, en mi humilde concepto, y significaba una tendencia más contemporánea y más artística. El Sr. Planella, pintor distinguido, filósofo y poeta de su siglo con el pincel, se ha confundido entre la turba de los pintores rutinarios y arcaicos, para los cuales la dignidad, la nobleza, la importancia y la trascendencia de un asunto están en que los personajes lleven ropas talaras ó corazas resplandecientes.*

Es una equivocación del Sr. Planella, recompensada”.³⁴

Tanmateix, com ja va succeir amb *La verema*, el va acabar comprant l'estat, i d'aquí que formi part de les col·leccions del Museu del Prado i sigui, després de *La nena obrera*, el seu segon quadre, “*en teoria*”, més conegut.

Des de llavors, l'activitat expositiva de Planella es va diversificar: el 1887, participà al Saló de París novament amb *La nena obrera*³⁵, ciutat a la qual, sembla que tornà amb motiu de les Exposicions Universals del 1889 i 1900³⁶; el 1888, un altre cop Barcelona, ara per

³⁴ FERNANFLOR (Isidoro Fernández Flórez), “Exposición Nacional de Bellas Artes. Las segundas medallas. Salida de los Comuneros de Valladolid”, *La Ilustración española y americana*, Any XXXI, Núm. XXII, Madrid, 15 juny 1887, p. 383.

³⁵ *Salon de 1887. Catalogue illustré. Peinture & Sculpture*, París, Ludovic Baschet éditeur (Librairie d'Art), 1887, p. 34.

³⁶ No s'ha pogut verificar del tot aquesta informació que apareix a l'*Enciclopedia Universal...*, *op. cit.*, p. 320; GONZÁLEZ, Carlos – MARTÍ, Montserrat, *op. cit.*, p. 270; i FONTBONA, Francesc, “La pintura d'història”, FONTBONA, Francesc (dir.), *El Modernisme. Vol. V. En paral·lel al Modernisme*, Barcelona, L'isard, 2003-2004, p. 122: tots ells insisteixen que el 1889 va presentar a París el quadre intítulat *Incidente de una huelga*.

l'Exposició Universal on presentà la mateixa pintura, guardonada amb medalla d'or³⁷; el 1890, a l'Exposició de Belles Arts de Munic va obtenir una medalla d'or de segona classe³⁸; el 1891, a més d'estar present amb un pastel, *Vendimiando*, en la "Primera Exposición General de Bellas Artes de Barcelona"³⁹, participà en l'Exposició Internacional de Belles Arts de Berlín, tot essent igualment reconegut que en l'altra ciutat germànica, és a dir, medalla d'or de segona classe, novament per *La nena obrera*⁴⁰; i finalment, el 1893, en l'exposició artística celebrada al maig a l'Ateneu barcelonès -on portà *Buen viaje* i *La pollita*⁴¹-, però sobretot en l'Exposició Universal de Chicago, on aconseguí una altra important condecoració, un cop més per *La nena obrera*⁴². Aquests dos últims certàmens representen la fi de la seva trajectòria expositiva.

ALGUNES CONSIDERACIONS FINALS

Després de la medalla aconseguida a Chicago, Joan Planella gairebé sembla desaparèixer. I diem "gairebé", perquè ens consta que va seguir actiu, gràcies a la seva vinculació al Cercle Artístic⁴³. Així, les últimes notícies que tenim seves són les que el relacionen amb aquesta entitat, a la qual sempre es va mantenir molt lligat: des dels seus orígens, quan fou el quart president de l'entitat els anys 1884 i 1885⁴⁴, passant per la seva participació en la esmentada mostra el 1885, fins a la seva última assistència a una de les juntes

³⁷ *Exposición Universal de Barcelona 1888. Catálogo especial de las obras de Pintura, Dibujos, Grabados, Litografías, Acuarelas, etc. Escultura y Arquitectura expuestas en la Sección Española del Palacio de Bellas Artes*, Barcelona, Junta de Museos, 1888, p. 15.

³⁸ *La Iberia*, Any XXXVII, Núm. 12.049, Primera edició, Madrid, 31 juliol 1890, [p. 1].

³⁹ *Catálogo de la Primera Exposición General Bellas Artes 1891*, Barcelona, Ayuntamiento Constitucional, 1891, p. 155.

⁴⁰ *Internationale Kunst-Ausstellung: veranstaltet vom verein berliner Künstler anlässlich seines fünfzigjährigen Bestehens 1841-1891: katalog*, Berlín, Vereins Berliner Künstler, 1891, p. 195. Hem aconseguit localitzar en una col·lecció particular el diploma pel qual se li concedí aquesta medalla.

⁴¹ *Ateneo Barcelonés. Manifestación Artística [Mayo] 1893. Álbum. Catálogo*, Barcelona, Imprenta de Henrich y Cia., 1893, p. XI.

⁴² IVES, Halsey Cooley, *World's Columbian Exposition 1893. Official catalogue. Part X. Department K. Fine arts*, Chicago, W.B. Conkey, 1893, p. 182.

⁴³ MARÍN, Ma. Isabel, *Cercle Artístic de Barcelona 1881-2006. Primera aproximació a 125 anys d'història*, Barcelona, Reial Cercle Artístic, 2006

⁴⁴ *La Publicidad*, Any VIII, Núm. 2.496, Barcelona, 2 gener 1885, [p. 3]: s'hi explica que fou escollit novament com a president durant aquest any –tot i que no sabem per quant de temps-, mentre que a l'assaig abans esmentat de Ma. Isabel Marín, es parla que tan sols ho fou el 1884 i que el 1885 només fou soci numerari d'aquesta entitat. *Ibidem*, pp. 15 y 16.

de l'entitat, el 31 de desembre del 1907⁴⁵. Durant la primera dècada del segle XX -i darrera de la seva vida-, el més rellevant fou l'encàrrec de dur a terme "*unas obras de pintura*", del que, sembla, havia de ser la decoració de la nova seu del Cercle al Passeig de Gràcia, el 1905. Malauradament, el lloguer en aquest espai durà ben poc, ja que l'edifici on hi eren es va vendre per al seu enderroc: així, a finals del 1909 ja s'havien traslladat novament, ara però a l'immoble del costat, la Casa Lleó Morera⁴⁶.

Això ens permet parlar d'una altra decoració. Sembla que anys abans, el 1886, va poder haver-se encarregat d'un altre projecte, en aquest cas "la Peixera" del Cercle del Liceu, quan aquesta entitat adquirí els baixos de l'edifici en qüestió i foren sotmesos a reforma⁴⁷. Finalment, Joan Planella morí a la ciutat que el va veure néixer, el 1910.

* * * *

L'objectiu d'aquest perfil biogràfic ha estat el de sistematitzar una sèrie de dades, sobretot les relatives als seus anys de formació, participació en exposicions i projectes decoratius que, malauradament, l'escassa bibliografia de l'artista oferia de manera altament confusa. Sabem que va realitzar alguns quadres més, tampoc gaires més, almenys que ens siguin coneguts: podem afegir títols com *Un boliche en Brasil*⁴⁸, *Moro*⁴⁹, *Retrato de Sarah Bernhardt*⁵⁰, *Soldado de caballería*⁵¹, *En la fuente*⁵², *En alta mar*⁵³, *Incidente en la huelga*⁵⁴,

⁴⁵ *Ibidem*, p. 48: de fet, és la darrera activitat que va dur a terme i que hem trobat documentada.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 46.

⁴⁷ Es tracta d'una informació pendent de verificar i que tan sols ens la dóna VIVES DE FÀBREGAS, Elisa, *Història de l'aquarel·la catalana*, Barcelona, Ed. de l'autora, 1980, p. 384. Probablement la decoració fou executada per l'escenògraf Josep Planella, que per treballar els mateixos anys i tenir el mateix cognom, pot haver conduït a confusió. De qualsevol forma, ell va estar molt més lligat al Liceu que el nostre artista.

⁴⁸ *Exposición Universal de Barcelona 1888. Catálogo especial de las obras de Pintura, Dibujos, Grabados, Litografías, Acuarelas, etc. Escultura y Arquitectura expuestas en la Sección Española del Palacio de Bellas Artes*, Barcelona, Junta de Museos, 1888, p. 15.

⁴⁹ *L'Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya té el gust d'invitar-lo a visitar la primera exposició que, de les seves obres, se celebrarà del dia 3 al 16 del corrent, en el Saló Parés (Petrixol, 3 i 5)*, Barcelona, Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya, 1919: aquarel·la que es donà conèixer en una exposició ja pòstuma, al maig del 1919.

⁵⁰ OSSORIO Y BERNARD, Manuel, *op. cit.*, p. 543: és el primer lloc on surt esmentada aquesta obra.

⁵¹ *Ibidem*, p. 543.

⁵² *Enciclopedia Universal...*, *op. cit.*, p. 320.

⁵³ *Vid.* la pàgina web de l'"Enciclopèdia catalana": <http://www.enciclopedia.cat/>. Consultada el 06/01/2013.

⁵⁴ *Vid.* nota núm. 36.

Escena camperola o *Home vell al balcó* (aquestes dues últimes al MNAC⁵⁵); i si bé algunes d'elles probablement participaren en alguna exposició, la manca de documentació per confirmar-ho ens ha conduït a reunir-les temporalment, a l'espera de fer breument un estudi en profunditat.

Tot i haver estat l'autor d'una de les pintures més conegudes de l'art català vuitcentista, fins i tot a nivell internacional, és curiós com aquest artista continua essent un gran desconegut. I això malgrat que participà activament en la vida artística de la ciutat i en la creació d'una sèrie d'infraestructures culturals que li mancaven a Barcelona; així, fins aquest estudi, i llevat de les típiques biografies d'enciclopèdies o diccionaris, no se li havia prestat l'atenció que alguns historiadors, com ara Francesc Fontbona⁵⁶ o Teresa-M. Sala, han manifestat en alguna ocasió.

A la manca de recerques, cal afegir l'absència d'un arxiu familiar que aclarís dubtes, així com d'obra seva en museus o fins i tot en col·leccions privades. Això ens dificulta saber amb certesa dades vitals de la seva trajectòria, no només professionals sinó fins i tot íntimes, que ens podrien ajudar a entendre una mica millor l'home amagat darrera l'artista. Aquesta mena d'informacions són cabdals a l'hora de comprendre molt millor els seus anhels i metes com a pintor, però també quina era la seva consciència ideològica, la que el motivà a pintar uns temes i no uns altres. És veritat que, tradicionalment, s'ha destacat la seva filiació amb el Realisme, segurament a causa de *La nena obrera*, així com pel seu estil virtuosista en la captació dels detalls, d'un mode fotogràfic, i per la penetració psicològica d'algunes de les seves pintures. Així doncs, esperem aviat poder reconstruir una mica més les ruïnes que el temps ens ha deixat de Joan Planella i Rodríguez.

⁵⁵ Vid. nota núm. 16.

⁵⁶ FONTBONA, Francesc, "La pintura d'història", FONTBONA, Francesc (dir.), *op. cit.*, p. 122.